

Handel och Kommunikation i Rydboholm Del 1 av 2

Stationen var belägen nordväst om fabriksområdet, ungefär i jämnhöjd med disponentvillan. Byggnaden uppfördes troligen ca 1880. Stationshuset var L-format och byggt av trä i 1,5 våning. I vinkeln mellan de båda byggnadskropparna fanns en öppen, verandaliknande utbyggnad. Bottenvåningen var klädd med liggande, och övervåningen med stående panel. Fönstren var försedda med rikt profilerade omfattningar och romboida spröjsar. En sågtandslist skilde botten våningen från övervåningen. På långsidorna, under taket, fanns små rektangulära fönster. Gaveln mot järnvägen var rikt prydd med lövsågerier, liksom även den öppna utbyggnaden framför huset. Genom sin med precision utförda träklädsel och genom det utskjutande taket fick byggnaden en lätt och prydlig prägel, vilket eftersträvades inom tidens träbyggnade. Stationsbyggnaden uppfördes troligen efter någon typritning. Ett likartat formspråk, om än i mindre skala, uppvisade stationshuset i Viskafors. Det är troligt, men har inte kunnat beläggas, att stationshusen åtminstone delvis tillverkats vid någon snickerifabrik.

Stationsbyggnadens interiör upptogs av expedition, 1:a och 2:a klass väntsal, bostad för stinsen och i andra våningen rum för stationsbiträdet. Byggnaden fungerade också som poststation. Järnvägsstationen i Rydboholm, blev liksom på andra håll en viktig samlingsplats för traktens ungdom: "Stationen, det var samlingsplatsen... träffades, såg tågen gå och så prata och så försvann var och en med sin flicka." "Det var ju äktenskapsförmedlingen." "Vi skulle alltid gå till 8-tåget på kvällen, där skulle alltid ungdomen träffas. Järnvägsstationen skulle kunna ses som en tidig symbol för systemperspektivet, även om det ovan beskrivna livet kring den, mer var ett uttryck för en livsstil, präglad av ett arenaperspektiv. Genom järnvägen knöts Rydboholm samman med ett nationellt transportsystem. Stationshusets arkitektoniska utformning kan också sägas mera ansluta sig till en för hela landet vanlig typ av mindre stationshus, än till regional byggnadstradition. I uppdelningen i 1:a och 2:a klass väntsal speglades samhällets hierarkiska karaktär.

Foto Glenn Murberg

En dålig bild på var minuthandeln låg i Rydholm med den klassiska vällingklockan. När och var bolaget började med egen handelsrörelse har inte kunnat fastställas. Från 1895 var bolagets minuthandel lokaliserad till ett hus vid gårdsplanen framför kontoret. Denna byggnad hade förut tjänat som kontor, innan den tidigare ägarbostaden övertog den funktionen. Huset uppfördes 1848 i två våningar, av timmer med vitmålad panel och sadeltak. Fasaden fick en symmetrisk uppbyggnad, av samma typ som ägarbostaden, med fönsteraxlar av 3-lufts-fönster. På husets ena gavel uppfördes en lägre utbyggnad av gråsten, med vällingklocka på taket. Minuthandelshusets bottenvåning inrymde ett kök, mjölkammare, bakstuga, tvättstuga, mottagningsrum för läkare, förstuga, handelsbod, ett kontorsrum och tre packbodar. I andra våningen fanns två kök och sju boningsrum. Här hade inspektorn, som var chef för utearbetarna, och handelsföreståndaren sina bostäder. Handelsbodens inredning bestod av en lång disk, hyllor och lådfack.

För driften av affären var en föreståndare och två bodbiträden anställda. Kunderna handlade "på bok". Vid avlöningen drogs, enligt en informant, skulden av från lönebeloppet och arbetaren fick återstoden. En annan informant menar dock att man först fick ut sin lön och sedan betalade sin skuld. En äldre rydboholmare berättar: "Folk fick ju skuldsätta sig där. En del kom ju aldrig ur det där... och sa var det den där välsignade kontraboken som folk fick ha. Det var en kontrabok med bolaget, där en fick skriva in och skriva in och betala när en kunde och det var inte så bra."

Minuthandeln var kopplad till bolagets välfärd, genom att vinsten från affären gick till Pensionskassan Sven Erikson. I inbjudan till arbetarna om bildandet av pensionskassan 1897 skrev den dåvarande disponenten Johannes Erikson: "Förslaget afser alltså att bereda Eder sorgfria dagar på ålderdomen" eller då obotlig åkomma träffa Eder. Det är dock tydligt att för vinnande af ett sådant mål erfordras, att hvar och en drager sitt strå till stacken, hvarmed förstås att vi alla, Ni själva såväl som bolagsmännen och andre, som äro besjälade af bolagets framgång och således af dess tjenares välgång, genom gynnande af handelsrörelsen i den mån denna motsvarar behofven, bidra till uppnåendet af ett lyckligt resultat. Då handelsrörelsen afser att till så måttliga priser som goda varor i allmänhet betinga, tillhandahålla de vanligaste förnödenhetsartiklarna erfordras ju ingen uppoffring från Eder sida för nående af det mål som med pensionskassans bildande åsyftas. I kommen att skörda hela vinsten af affären i stället för att behållningen under vanliga förhållanden övergår i främmande händer."

En liknande koppling av välfärdens finansiering med vinsten från handelsrörelsen fanns också i Jonsered, som kan ha tjänat som förebild. Vinsten från handelsrörelsen var inte helt obetydlig. År 1914 uppgick den till 2,874:76 kr. I jämförelse med resultaten från handelsboden i Jonsered ter den sig dock ganska blygsam. Sambandet mellan handelsrörelsens vinst och finansieringen av välfärden skulle kunna ses som en form av privat omsättningskatt. I Rydboholm skedde detta, som citatet ovan visar, helt öppet, under det att arbetarna i Jonsered inte visste att de själva, genom

handelsbodens vinst, bidrog till finansieringen av samhällets välfärdsanordningar. Bolaget tillät ingen annan att driva handelsrörelse i Rydboholm. En äldre kvinna berättar: "Ingen fick konkurrera med bolaget, men den tiden är förbi, tack och lov." Genom att bolaget ägde all mark i samhället, var det också möjligt för det att förhindra etablering av konkurrenter.